

LA DEMOCRÀCIA I LA JOVENTUT DE LA NOSTRA AMÈRICA

MIRE

São Paulo, Brasil

És cada vegada més difícil la inserció dels joves en el món del treball dominat pel capital. L'accés a l'educació bàsica augmenta en quantitat, però decau en qualitat; els joves del camp molt sovint es veuen predestinats a continuar la vida dels seus pares i avis, subjugats a l'explotació d'un latifundista. O, per altra banda, aquests mateixos joves segueixen els corrents migratoris cap als grans centres urbans atrets i seduïts pel fetitxe del consum i de la "diversió" que troben en aquests llocs, i de la il·lusòria condició de mobilitat social. Cal dir que cada cop és més petita la realització efectiva dels seus drets socials, com a mitjà d'autoconstruir-se i, per consegüent, actuar en la perspectiva de la construcció democràtica. Davant d'aquest panorama, molts joves de la perifèria de països llatinoamericans tenen tràgicament com a "primera feina" funcions en la dinàmica del crim organitzat, en el narcotràfic. D'altres acreixen les fileres dels treballadors estacionals al camp, a les mines de carbó, a la recol·lecció de pita, la majoria de les vegades de forma precària i informal. És a dir: tenint negats els seus drets com a treballadors. Aquesta és la lluita diària de la majoria de la joventut de la nostra Amèrica, una lluita per la supervivència. Aleshores passa que els joves es veuen atuits per una gran apatia política, una anestèsia davant la situació dramàtica viscuda al continent. Abans de ser desafians a construir un país democràtic són desafians a assolir condicions materials de vida. En aquest sentit, es pot afirmar com n'és, de fràgil, la democràcia, i encara profundament restringida als marcs de la formalitat. I, a més, limitada com a condició d'una ciutadania substantiva i legítima per les majories.

D'aquí s'origina una gran dificultat per part del jove: la de veure's com a subjecte històric, capaç de transformar la realitat i, per tant, participar efectivament de la construcció democràtica. La democràcia no és pas un discurs que ha de ser memoritzat, sinó que ha de ser construït a partir de pràctiques socials que s'arrelin en el teixit social. Com molt bé diu el col·lega argentí Atilio Boron: "No es pot reduir la democràcia a un sistema de regles del joc que faci abstracció dels seus continguts ètics i de la naturalesa profunda dels antagonismes socials –i que tan sols posi damunt la taula el problema de la governabilitat i de l'eficàcia administrativa".

Els processos educatius formals i no formals, empobrits de forma i contingut democràtics, marquen una dificultat

pel que fa a l'avenç de la construcció democràtica. Els joves són educats i formats per aspiracions individuals, que es refereixen a l'èxit personal en la feina i en els estudis. Hi ha en la nostra subjectivitat una idea forta de rivalitat, i no pas de socialització i repartiment. Aquesta és una marca que el neoliberalisme intenta imprimir en cada persona per tal que pugui garantir la lògica de reproducció del capital i, d'aquesta forma, legitimar-se en la vida particular de cada persona, abastant múltiples dimensions subjectives i objectives dels individus. La individualització i la competència són "idees-força" per la construcció i mantenició del sistema d'explotació de l'home per l'home. És per això que calen nous processos educatius que incentivin la col·lectivitat i l'autonomia indispensables perquè es construeixin noves subjectivitats encarnades com a principis nous, com ara la justícia i la solidaritat, en base a les quals s'arrelarà el compromís ètic d'inaugurar una altra societat, en la qual recrearem els processos de socialització, i s'estimularan relacions socials que no es basin en l'explotació de l'home per l'home, sinó que obrin camí en la recerca de la comuna-unitat.

La mercantilització de l'educació formal també dificulta molt la implicació dels joves en la seva realitat de forma crítica i participativa. Per aquest procés consumim l'educació com una altra mercaderia qualsevol, i estem subjugats a la pròpia condició de mercaderia. Es forma així un paquet social, cultural i ideològic que imprimeix en els alumnes la lògica del capital. L'educació mercantilitzada no crea processos formatius en què els alumnes són també educadors, i és per aquest motiu que no obre espais perquè els alumnes-educadors es formin com a subjectes arrelats en les qüestions de la seva cultura, de la seva comunitat, de la seva diversitat. Tenim el desafiament urgent, doncs, de donar veu a les manifestacions engendrades en les cultures dels països de la nostra Amèrica, i garantir visibilitat i organització als processos que ens singularitzen, ja que aquests ens enforteixen, i oposen qualsevol resistència als principis homogeneïtzants del neoliberalisme.

Aquestes són dimensions de la lluita per la construcció democràtica i, per tant, qüestions que ens afecten a tots, sobretot a les joventuts llatinoamericanes, directament lligades a la nostra sobirania econòmica, política i cultural.

Intentem fer un breu retall de la realitat en la intenció de percebre algunes de les limitacions que existeixen per

a la construcció d'una societat veritablement democràtica. Limitacions que ens interpel·len com a desafiaments que han de ser pensats i transformats per tal d'aconseguir avançar en la perspectiva de consolidar la Democràcia, entesa en tres aspectes bàsics, a partir de la formulació de la col·lega xileno-cubana Martha Harnecker: l'aspecte substancial, el propòsit fonamental del qual és la recerca de solucions pels problemes més sentits per la població –pa, terra, treball, educació, habitatge: conquestes que permeten avançar cap a una societat més igualitària; l'aspecte representatiu, que es refereix sobretot al règim polític i posa l'accent en la llibertat per elegir governants i en els drets civils de tot ciutadà; i l'aspecte participatiu, que converteix l'organització i la mobilització del poble en les bases fonamentals del govern. Aquestes tres dimensions unides i enfortides per l'acció popular en la construcció de la democràcia que desitgem i necessitem, poden orientar el procés democràtic per aquelles que són les seves principals vocacions coma règim polític de les majories.

Al final, cap on anem? Cal que diguem aquí, fins i tot parlant d'una construcció que revelarà la seva cara inèdita a cada conquesta, que s'estan esdevenint un seguit de lluites protagonitzades per joves, organitzats o no en moviments. Joves que miren de comportar-se de formes diferents d'aquelles que la lògica de la competició i de l'individualisme capitalista vol disseminar i naturalitzar en les nostres societats. Miren de donar un altre significat a les relacions interpersonals, amalgamant en l'àmbit de la intimitat noves formes d'interacció, participació i reconeixement. Proven noves formes d'organització, on els espais d'exercici de poder estan ocupats col·lectivament segons criteris ètics, comunitaris i de servei al conjunt de la població. Aquestes noves experiències assumeixen un caràcter pedagògic, una vegada que els espais de poder estan ocupats de manera col·lectiva, crítica i conscient, tornant real l'exercici de mandats representatius de la voluntat de la majoria, que participa activament dels rumbos que el representant assumirà. Això està sent viscut per alguns moviments socials i culturals protagonitzats per joves. En ells, valors com ara la solidaritat, el compartir i la cooperació són indispensables per la producció d'aquestes noves formes de sociabilitat.

Podem percebre també que les seves lluites assumeixen avui un caràcter internacionalista i ampliat a la societat en el seu conjunt. A més d'imprimir el caràcter i les urgències de la joventut, aquests moviments s'estan implicant en les lluites de les dones, els negres, els homosexuals, i d'aquesta manera protagonitzen nous processos d'educabilitat i de socialització que enforteixen la construcció democràtica

en la societat. Altres moviments busquen al·ludir per la via cultural les característiques singulars de les seves nacions i de la nostra Amèrica, contribuint en la construcció de la “Pàtria Gran” somiada per Bolívar. Joves que enforteixen els diversos moviments socials que s'alcen en la nostra Amèrica, mirant de transformar, per diverses vies (ja sigui la qüestió de la reforma agrària, en els escenaris de resistència urbana o en tants d'altres), la societat en una perspectiva democràtica i socialista.

Podríem rescatar novament la col·lega xileno-cubana Martha Harnecker quan afirma que “la lluita per la democràcia és inseparable de la lluita pel socialisme”. De fet ho és, perquè el contingut democràtic de què parlem és inconciliable amb els valors individuals i competitiu que el capitalisme necessita per legitimar-se. El caràcter formal, segons Boron, que “redueix la democràcia a una qüestió de mètode dissociat completament dels fins, valors i interessos que animen la lluita dels actors col·lectius”, és el que possibilita l'acció dels opressors, detentors del capital i dels mitjans de producció (fins i tot de la informació), que monopolitzen l'exercici del poder polític. És una democràcia burgesa, on les necessitats i interessos col·lectius (és a dir, dels pobres, oprimits i indigents del món) se suprimeixen o es redueixen radicalment per l'acció dels opressors.

La nostra lluita és per la transformació d'aquest escenari, ple de pedres en el camí, que en dificulten la construcció. És per això que la democràcia exigeix defensors viscerals que entenguin que aquella només es pot tornar palpable per tothom si vivim una nova praxis, en els tres aspectes que proposa Martha Harnecker: substancial, representatiu i participatiu. D'aquesta manera, veiem la via democràtica com un instrument important en la construcció del camí cap a la Revolució, tot superant aquesta situació de dominació i submissió. Cal inaugurar una nova democràcia que, a partir del seu sentit literal, s'actualitzi i se superi, i que s'anuncii i es visqui com a condició necessària per tots els Éssers Humans, en l'intent de construir una comunitat d'homes i dones. Hem de cultivar, en l'organització de cada microespai, valors i pràctiques que busquin una transformació estructural de la societat en què vivim, tant material (en l'esfera productiva) com cultural i política. O fent nostres les paraules de Rosa Luxemburg: *mitjançant la democratització substantiva de l'escola, de la família, de la fàbrica, de l'església; en fi: del conjunt de la societat*. És una lluita antisistema, on aquests nous i necessaris valors que exposem aquí portaran a la creació de condicions perquè assolim una nova perspectiva de vida en societat –una societat socialista.